

<https://doi.org/10.56583/frp.3131>

Krystian Chołaszczczyński*

Akademia Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu – Akademia Nauk Stosowanych

<https://orcid.org/0000-0001-5063-0762>

WYBORY W NAMIBII 2024 – WYZWANIA DLA DEMOKRACJI

Streszczenie

Namibia to republika położona na południu kontynentu afrykańskiego. Od momentu uzyskania niepodległości w 1990 r. krajem rządzi jedna partia polityczna, pomimo zapewnienia swobody działania innym partiom politycznym. Organizacja Ludu Afryki Południowo-Zachodniej (*South West Africa People's Organization, SWAPO*) zdominowała scenę partyjną i ma decydujący wpływ na proces podejmowania decyzji. Pomimo stabilności systemu politycznego oraz demokracji, kraj w ostatnich latach musiał zmierzyć się z wieloma wyzwaniami. Wybory z 2019 r. oraz 2024 r. ukazały problemy w organizacji nowoczesnych wyborów, zwłaszcza w kontekście zastosowania nowych rozwiązań technologicznych. Od sposobu ich rozwiązań zależeć będzie jakość demokracji i poziom społecznego zaufania do państwowych struktur.

Słowa kluczowe: *Namibia, demokracja, SWAPO, wielopartyjność, konstytucja*

* Krystian Chołaszczczyński – doktor nauk społecznych w zakresie nauk o polityce i magister stosunków międzynarodowych, wykładowca w Akademii Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu – Akademii Nauk Stosowanych AKSiM, pełnomocnik ds. jakości kształcenia oraz ds. międzyuczelnianych i międzynarodowych AKSiM, członek redakcji czasopisma naukowego „Fides, Ratio et Patria. Studia Toruńskie” wydawanego przez Akademię Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu oraz członek rady redakcji czasopisma naukowego „The Antoninus Journal” wydawanego przez Papieski i Królewski Uniwersytet Świętego Tomasza w Manili na Filipinach, członek Polskiego Towarzystwa Afrykanistycznego oraz Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego, ekspert Narodowego Centrum Badań i Rozwoju, członek zarządu Towarzystwa Przyjaciół Janikowa im. Henryka Czamana, afrykanista.

NAMIBIAN ELECTIONS 2024 – CHALLENGES TO DEMOCRACY

Summary

Namibia is a republic located in the southern part of the African continent. Since independence in 1990, the country has been governed by one political party, despite ensuring freedom of action for other political parties. The South West Africa People's Organization (SWAPO) dominates the party scene and has a decisive influence on the decision-making process. Despite the stability of the political system and democracy, the country has had to face many challenges in recent years. The elections in 2019 and 2024 revealed problems in organizing modern elections, especially in the context of the use of new technological solutions. The quality of democracy and the level of public trust in state structures will depend on the method of solutions.

Keywords: *Namibia, democracy, SWAPO, multi-party, constitution*

~ * ~

Wprowadzenie

Organizacja Ludu Afryki Południowo-Zachodniej (*South West Africa People's Organization*, SWAPO) to partia polityczna, która walnie przyczyniła się do uzyskania przez Namibię niepodległości w 1990 r., i od tego czasu nieprzerwanie dzierży ster władzy. Ostatnie wybory powszechne miały miejsce w dniach 27-30 listopada 2024 r. Partia ta uzyskała zdecydowane zwycięstwo w wyborach parlamentarnych oraz prezydenckich. W Zgromadzeniu Narodowym wspomniana partia będzie miała 51 na 104 parlamentarzystów. Zgodnie z ordynacją wyborczą ośmiu spośród członków izby niższej mianuje prezydent¹. Po wyborach parlamentarnych odbyły się wybory prezydenckie. Nowym prezydentem z dniem 21 marca 2025 r. została Ndemupelila Netumbo Nandi-Ndaitwah – pierwsza kobieta w historii tego państwa na tym stanowiska – z rządzącej partii SWAPO. W ostatnich wyborach uzyskała poparcie ponad 58% ważnie oddanych głosów².

Pomimo faktu, że Namibia posiada system wielopartyjny, bezkonkurencyjność wspomnianej partii klasyfikuje kraj jako jednopartyjny *de facto*, na co większość obywateli wyraża zgodę³. Początkowo wybory były zaplanowane tylko na

¹ *National Assembly 2024 Election Results*, <https://www.elections.na/NationalAssembly.aspx> [dostęp: 20.03.2025].

² *Presidential Ballot 2024 Election Results*, <https://www.elections.na/PresidentialBallot.aspx> [dostęp: 20.03.2025].

³ Zob. S. I. Lindberg, A. Lührmann, *From de-jure to de-facto: Mapping Dimensions and Sequences of Accountability*, <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/585311486396458329-0050022017/original/WDR17BPAccountabilitypaper.pdf> [dostęp: 23.03.2025].

27 listopada 2024 r., ale ze względu na problemy z organizacją lokali we wszystkich okręgach, zostały one przedłużone do 30 listopada 2024 r. Zarówno na poziomie prezydenckim, jak i parlamentarnym (wybory do izby niższej) SWAPO zdominowało innych politycznych rywali. Drugie miejsce, na poziomie parlamentarnym, uzyskała partia Niezależni Patrioci na rzecz Zmian (*Independent Patriots for Change* IPC), z wynikiem umożliwiającym wprowadzeniu 20 przedstawicieli do Zgromadzenia Narodowego, zaś na trzecim miejscu znalazła się formacja *Affirmative Repositioning* z 7 członkami izby niższej.

Na uwagę zasługuje porównanie frekwencji w wyborach prezydenckich z 2019 r. i 2024 r. W ostatnich wyborach do urn udało się 76,1% zarejestrowanych wyborców, a pięć lat wcześniej było to tylko 60,8%. Pokazuje to wzrost aktywności wyborczej wśród obywateli, a tym samym rosnące znaczenie w powszechnej mentalności wpływu głosowania na kierunek zmian. Budowanie społeczeństwa obywatelskiego ma coraz większe znaczenie dla wszystkich sił politycznych. Na poziomie wyborów parlamentarnych również wyraźnie widać wzrost frekwencji z 60,4% do 75,7% w ostatnich wyborach powszechnych. Inną ważną kwestią jest to, że na 15 kandydatów w wyborach prezydenckich, była tylko jedna kobieta: Ndemupelila Netumbo Nandi-Ndaitwah. Opozycja kwestionowała przejrzystość procesu wyborczego, co odnosiło się do kwestii organizacyjnych. Obserwatorzy oddelegowani przez organizacje międzynarodowe, pomimo podkreślenia kwestii logistycznych oraz opóźnień, nie podnieśli tego w swoich raportach – uznano, że proces wyborczy był zgodny z obowiązującym prawem, a problemy nie miały wpływ na ostateczny wynik⁴.

Tabela 1. Wynik wyborów do Zgromadzenia Narodowego (uwzględniono tylko partie, które wprowadziły członków do izby niższej)

Nazwa partii	% uzyskanych głosów	Liczba miejsc w izbie niższej
South West Africa People's Organisation (SWAPO)	53,38	51
Independent Patriots for Change	20,21	20
Affirmative Repositioning	6,61	7
Popular Democratic Movement	5,48	5
Landless People's Movement	5,21	5
United Democratic Front	1,54	1
Namibian Economic Freedom Fighters	1,07	1
South West Africa National Union (SWANU)	1,05	1

⁴ *Ruling SWAPO party declared winner in general elections*, <https://www.idea.int/democracy-tracker/report/namibia/november-2024> [dostęp: 20.03.2025].

Republican Party	1,00	1
National Unity Democratic Organisation	0,98	1
All People's Party	0,66	1
National Democratic Party	0,61	1
Body of Christ Party	0,53	1

Źródło: *National Assembly 2024 Election Results*, <https://www.elections.na/NationalAssembly.aspx> [dostęp: 22.03.2024].

Równość prawna partii politycznych

Namibijskie doświadczenia z demokracją są stosunkowo krótkie. Lata walki o niepodległość zostały zakończone wraz z powstaniem Republiki Namibii w 1990 r. Wcześniej obszar tego państwa zarządzany był przez Republikę Południowej Afryki, która wprowadzała zapisy prawne oraz standardy zgodne z koncepcją rasowej separacji, znanej jako *apartheid*. Skutek tego był taki, jak w wielu innych państwach afrykańskich. Koncepcje antykolonialne zostały upowszechnione, ale proces dekolonizacji wciąż niezakończony⁵. Cechą charakterystyczną namibijskiej sceny partyjnej jest fakt, że od uzyskania niepodległości tylko jedna formacja dzięży ster władzy: SWAPO. Partia ta, bazując na doświadczeniach walki wyzwoleniczej, przyjęła narrację typową dla postkolonialnych państw: mit założycielski o roli tejże partii w procesie państwowotwórczym. Podobnie ma się sytuacja w Republice Zimbabwe, gdzie Afrykański Narodowy Związek Zimbabwe – Front Patriotyczny ZANU-PF od 1980 r. jest u władzy (dochodzi jednak istotny czynnik etniczny)⁶.

Inną cechą jest fakt, że po każdych wyborach powszechnych pojawiają się głosy krytyczne. Jeszcze nie dożyły się takie wybory, których wynik w całości zaakceptowałyby opozycja. Może to świadczyć o dominującej roli SWAPO, która wykorzystując prawne antynomie tłamsi rynek idei i działalność innych partii

⁵ Zob. L. Berat, *Namibia: The Road To Independence And The Problem Of Succession Of States-Succession Of State*, „Journal of Political Science” 1990, Volume 18, Number 1, November, <https://core.ac.uk/download/pdf/288182894.pdf> [dostęp: 23.03.2025].

⁶ Zob. K. Chołaszczyński, *Afrykański model autorytaryzmu – Zimbabwe czasów Roberta Mugabe*, „Historia i Polityka” 2009-2010, numer 2-3(9-10), ISSN 1899-5160, s. 82-102; K. Chołaszczyński, *Etnopolityka – głos w dyskursie*, „Historia i Polityka” 2011, numer 6(13), s. 125-147; K. Chołaszczyński, *Etnopolityka jako funkcjonalny element kształtujący system polityczny Republiki Zimbabwe*, Toruń 2014, s. 624; K. Chołaszczyński, *Media masowe a polityka w Zimbabwe*, „Studia medioznawcze” 2012, numer 4(51), s. 144-164; K. Chołaszczyński, *Shangani Patrol – ostatnie zwycięstwo wojowników królestwa Matabele*, „Afryka” 2014, numer 39, s. 105-131; K. Chołaszczyński, *Z dziejów apartheidu w Afryce. Rządy Douglasa Iana Smitha w Rodezji Południowej*, „Pro Fide Rege et Lege” 2010, numer 2(66), s. 71-83; K. Chołaszczyński, *Zimbabwe w roku 2013 – nowe porządki w starym stylu?*, „Fides, Ratio et Patria. Studia Toruńskie” 2017, nr 7, s. 230-262.

politycznych, albo opozycja nie przysposobiła demokratycznej zasady uznania głosu większości i tym samym wyników wyborczych. To jest oczywiście element, który wymaga wypracowania przez elity rządzące.

W powszechnym mniemaniu, biorąc pod uwagę liczne perturbacje dotykające państwa afrykańskie, Namibia ma obraz kraju najbardziej stabilnego i prodemokratycznego. Jednakże, system polityczny został tak skonstruowany, że ewentualne tendencje autorytarne mogą łatwo dojść do głosu wśród elit. Bilateralny parlament, wraz z prawnie dominującym prezydentem – ciałem ustawodawcze i głową państwa partyjnie zawsze przypadało SWAPO – mogą przyjąć zapisy prawne, które w sposób znaczący utrudniają działalność opozycji politycznej, co nie sprzyja stabilności samej demokracji. Obowiązujące prawo jest oczywiście respektowane, ale gros zapisów wprowadzono po to, aby ugruntować panujące status quo. Zwłaszcza jest to widoczne w przypadku ewentualnych nieprawidłowości podczas procesu wyborczego. Opozycji jest niezwykle trudno przed organami państwa protestować w sytuacji, gdy mogło dojść do takich nieprawidłowości w organizacji wyborów, których skutkiem może być zniekształcenie ostatecznego wyniku.

W dostępnych analizach podkreśla się, że z prawnego punktu widzenia najbardziej kontrowersyjny jest artykuł 79 konstytucji⁷. Dotyczy on Sądu Najwyższego, który pełni funkcję sądu odwoławczego i najważniejszego organu badającego wszelkie protesty odnośnie nieprawidłowości w procesie wyborczym. Skargi najczęściej pojawiają się w kontekście wyboru nowego prezydenta Namibii. Dwie kwestie budzą kontrowersje. Po pierwsze, od wyroku nie ma możliwości odwołania. Po drugie, większość sędziów to nominaci według partyjnego klucza. Stąd zarzut o upolitycznienie tego ważnego dla demokratycznego systemu organu.

W 2019 r. Namibią wstrząsnął skandal związany z faktem, że trzy maszyny do głosowania, znane jako EVM, zniknęły z biura Komisji Wyborczej Namibii.

⁷ *Namibian Constitution (GG 2). The Namibian Constitution was published and came into force on the date of Independence: 21 March 1990 (Article 130). as amended by Namibian Constitution First Amendment Act 34 of 1998 (GG 2014) This amending Act came into force on its date of publication: 24 December 1998. Namibian Constitution Second Amendment Act 7 of 2010 (GG 4480) This amending Act came into force on its date of publication: 7 May 2010, with some exceptions (section 17 of Act 7 of 2010):* • Sections 6 and 12 commenced “on the date the term of office of the existing members of the National Council ends”, referring to the members of the National Council in office when Act 7 of 2010 was enacted. *Namibian Constitution Third Amendment Act 8 of 2014 (GG 5589) This amending Act came into force on its date of publication: 13 October 2014, with some exceptions (section 46 of Act 8 of 2014):* • Sections 1, 2(a), (b) and (d), 4(a) and (b), 5, 6, 7, 8, 9, 41 and 43 commenced “after the expiry” of the term of office of the President of the Republic of Namibia in office when Act 8 of 2014 was enacted. • Sections 4(d), 10, 12 and 44 commenced “after the expiry” of the term of office of the members of the National Assembly in office when Act 8 of 2014 was enacted. • Sections 14 and 18 commenced “after the expiry” of the term of office of the members of the National Council in office when Act 8 of 2014 was enacted, <https://www.lac.org.na/laws/annoSTAT/Namibian%20Constitution.pdf>, s. 42 [dostęp: 20.03.2025].

Lider opozycyjnej IPC, Panduleni Filemon Bango Itula poddał w wątpliwość przejrzystość procedur wyborczych w kontekście faktu, że specjalne maszyny elektryczne do głosowania znikają, choć powinny być w pełni chronione. Sąd Najwyższy odrzucił skargę P. Ituli argumentując, że papierowa karta nadal pozostaje najważniejszym dokumentem i nie ma dowodów na wykorzystanie zaginionych maszyn. Zdaniem lidera opozycji podobnych luk w prawie jest na tyle dużo, że można powątpiewać w konstytucyjność procesu wyborczego, jaki obecnie się odbywa⁸.

Innym problemem jest fakt, że wybory odbywają się w listopadzie, a po nich rozpoczyna się okres wakacyjny. Większość kancelarii prawnych jest w tym czasie zamknięta. Partie i kandydaci mają zaledwie dwa tygodnie na złożenie skarg do Sądu Najwyższego. W tej sytuacji jest tego czasu niewystarczająco, aby przygotować dobry wniosek o zbadanie demokratycznych i transparentnych procedur wyborczych⁹.

Powyborcze kalkulacje

Zgromadzenie Narodowe również nie będzie takie samo, jak w poprzednich latach. Wybory z 2024 r. były siódmymi z kolei w niepodległych dziejach Republiki Namibii. Jednakże, partyjne rozdrobienie po raz pierwszy staje się widoczne, a liczba partii relewantnych wzrasta¹⁰. Fakt, że jednodniowe wybory zostały przedłużone na cztery dni, od początku rodziło zastrzeżenia, co do transparentności całego procesu. Dodatkowe dni dotyczyły głównie regionów dalej położonych od decyzyjnego centrum. Zdaniem opozycji powody tego związane były z błędnym planowaniem i słabą logistyką. Co za tym idzie, formacje opozycyjne podkreślały różne niejasności w procesie, i z taki pozwami udawały się do Sądu Najwyższego. Wszyscy liderzy opozycji podpisali się pod bojkotem wyborczego procesu oraz składali masowe protesty. Dwa jednak aspekty wpłynęły na szybki spadek politycznej temperatury i uznanie wyników¹¹.

⁸ M. Lourenço, *Namibia's uneven legal playing field undermines elections*, August 2024, <https://democracyinafrica.org/namibias-uneven-legal-playing-field-undermines-elections/> [dostęp: 20.03.2025].

⁹ Tamże.

¹⁰ Zob. G. Sartori, *Relewantcja polityczna a stosowanie podejścia ilościowego w typizacji systemów partyjnych*, w: „Dialogi Polityczne” 2008, 10, https://repozytorium.umk.pl/bitstream/handle/item/1448/DialPol_Sartori_tlum.pdf [dostęp: 23.03.2025].

¹¹ *Namibia elections 2024: Who's in the running and what's at stake?*, 27 November 2024, <https://www.aljazeera.com/news/2024/11/27/namibia-elections-2024-whos-in-the-running-and-whats-at-stake> [dostęp: 23.03.2025]; *Namibia extends voting due to logistical problems, opposition alleges fraud*, 29 November 2024, <https://www.france24.com/en/live-news/20241129-namibia-reopens-polls-after-election-chaos-in-ruling-party-test> [dostęp: 23.03.2025].

Po pierwsze, pomimo krytyki liderów opozycji wobec SWAPO, faktem pozostaje, że istnieje powszechny i niekwestionowany szacunek dla pracy i decyzji wobec Komisji Wyborczej Namibii (ECN) – ale już nie do lokalnych struktur odpowiedzialnych za organizację wyborów¹². Po drugie, partia rządząca od 1990 r. jeszcze nigdy nie zanotowała tak słabego wyborczego wyniku. Faktem jest, że nowa Pani Prezydent wywodzi się właśnie z tej partii, ale skład osobowy Zgromadzenia Narodowego pokazuje spadek społecznego zaufania. SWAPO ma w obecnej kadencji tylko 51 członków izby niższej – poniżej większość 2/3, która dawała swobodę w decydowaniu o losach państwa. W ostatnich wyborach kluczowe okazało się podejście najmłodszych wyborców, dla których wysokie bezrobocie i brak perspektyw było asumptem do szukania politycznych alternatyw względem SWAPO.

Pomimo wysokiego szacunku względem ECN, muszą zastanawiać słowa rzecznika Komisji. Zauważył on, że organ, który on reprezentuje, cieszy się olbrzymim szacunkiem wszystkich formacji politycznych, ale pojawiają się nowe wyzwania. Proces wyborczy coraz bardziej opiera się na nowoczesnych technologiach – głosowanie elektroniczne – z którymi Namibia sobie nie radzi. Brakuje jej infrastruktury, aby wszystko mogło przebiec sprawnie. Wybory z 2019 r. okazały się technologiczną i logistyczną klęską – zgodnie ze słowami Rzecznika ECN. Specjalnie zamówione i rozdystrybuowane maszyny nie zadziały w odpowiednim momencie. Pięć lat później obiecano, że nie dojdzie do powtórki, ale wciąż dochodziło do problemów. Zwłaszcza na prowincjach. Rzecznik nie ukrywał, że Komisja zdaje sobie sprawę z technologicznych wyzwań, których brak rozwiązania wciąż, może wzbudzać podejrzenia o nieprzejrzystość procesu wyborczego. Innym wyzwaniem przed którym stoi Namibia to szeroko zakrojone akcje dezinformacyjne, które były wymowne zwłaszcza w Internecie¹³: Panduleni Itula był oskarżany o bycie tajnym agentem Wielkiej Brytanii, Bernadus Swartbooi miał rzekomo wygłaszać plemienne hasła pochwalne wobec Itulego, liczne memy wyśmiewające prezydenta-elekta, oskarżenia wobec zimbabweńskiej ZANU-PF o próbę wpływania na wyborczy wynik poprzez rozpowszechnianie fałszywych informacji (*fake news*)¹⁴, etc.

Na uwagę zasługują słowa rzeczniczki SWAPO. Z jednej strony cieszyła się, że prezydentem została kobieta właśnie z tejże partii. Partia uzyskała też najlepszy wynik w wyborach do izby niższej. Jednakże, ma rosnąć obawa o przyszłość

¹² AD876: *Namibians express confidence in elections, but weakening trust in electoral commission*, 9 October 2024, <https://www.afrobarometer.org/publication/ad876-namibians-express-confidence-in-elections-but-weakening-trust-in-electoral-commission/> [dostęp: 23.03.2025].

¹³ D. Zane, *Namibia opposition refuses to recognise poll result*, 1 December 2024, <https://www.bbc.com/news/articles/cjdld7xjlk7o> [dostęp: 21.03.2025].

¹⁴ M. Duffy, *Reflections on Namibia's 2024 Elections*, 24 December 2024, <https://www.e-ir.info/2024/12/24/reflections-on-namibias-2024-elections/> [dostęp: 21.03.2025].

SWAPO w kontekście coraz mniejszego poparcia z wyborów na wyborach. Politycy zdają sobie sprawę z faktu, że mit założycielski i nostalgia wynikająca z politycznego przełomu 1989/1990 to za mało, aby wygrać kolejny wyborczy wyścig. Wyzwaniami są teraz gospodarka, miejsca pracy oraz zwiększenie inwestycji (zwłaszcza zagranicznych). Nadzieje pokładane są właśnie w nowej prezydent Namibii¹⁵.

Zdaniem wielu specjalistów zajmujących się sytuacją polityczną w tym afrykańskim państwie, problemy zaczęły narastać po problemach z procesem wyborczym w 2019 r., a zwłaszcza w dobie pandemii. Po uzyskaniu niepodległości, co nastąpiło dokładnie 21 marca 1990 r., Namibia wkroczyła na drogę poważnych przemian demokratycznych i gospodarczej prosperity. Jednakże, wieloletnie rządy jednej formacji politycznej skutkowały niemożnością znalezienia porozumienia z innymi formacjami oraz narastaniem konfliktu między wewnętrznymi frakcjami w samym SWAPO¹⁶.

Wśród obywateli również da się zobaczyć zmęczenie i niezadowolenie z faktu, że główna partia polityczna zajmuje się sobą (czego symbolem jest nowy gmach partii w samym centrum stolicy), a nie bieżącymi problemami mieszkańców. Prawa człowieka, zdaniem obserwatorów, są chronione, ale pojawiają się głosy niezadowolenia niektórych wspólnot etnicznych. Przykładowo, zdaniem wielu lud Ovambo ma być faworyzowany jeśli chodzi o dysponowanie najbardziej intratnymi posesjami w administracji. Z drugiej strony, wspólnota San ma być kompletnie marginalizowana i większość jej przedstawicieli żyje w ubóstwie¹⁷. Inne problemy to bieda, bezrobocie, brutalność policji czy prawa kobiet.

Co oczywiste, problemy z elektronicznym głosowaniem i liczeniem kart w 2019 r. i 2024 r., skłoniły decydentów do powrotu w dużej mierze do tradycyjnych, papierowych kart do głosowania. Jednakże, przełożyło się to zarówno na obraz SWAPO, który rządzi i odpowiada za problemy państwa, frekwencję oraz na większy pluralizm. Wybory te również ukazały politycznie inne formacje na partyjnej scenie. Zdaniem ekspertów fakt, że Windhoek, Walvis Bay czy Swakopmund (główne miasta) są w rękach opozycji pokazuje, że kraj przechodzi ewolucję z systemu jednopartyjnego *de facto* na wielopartyjny. SWAPO traci na zaufania ze względu na fakt, iż jest oskarżany o upartyjnienie struktur państwowych (patronaż). Obywatelom, którym żyje się coraz gorzej, to się nie podoba.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ J. Rust, *Namibian election: SWAPO faces new challenges in tight race*, 26 November 2024, <https://www.dw.com/en/namibian-election-swapo-faces-new-challenges-in-tight-race/a-70890329> [dostęp: 23.03.2025].

¹⁷ Zob. *Namibia: Indigenous-led advocacy for land rights*, 24 May 2024, <https://lutheranworld.org/news/namibia-indigenous-led-advocacy-land-rights> [dostęp: 23.03.2024].

Opozycja w Namibii jest stosunkowo słaba. Wiele z partii politycznych, które pojawiły się po 1990 r., to odłamy właśnie ze SWAPO. Ich wielkim problemem jest słabość struktur terenowych, niewielka liczba członków i nikły z tego tytułu budżet. Ponadto, sam elektorat namibijski przechodzi ewolucję. Do głosu dochodzą coraz częściej mieszkańcy miast i młodzi obywatele. Ich podejście do roli polityki jest zupełnie inne do starszego pokolenia, które pamięta czasy walki wyzwoleniczej. Tutaj narastają animozje między wyborczymi klastkami¹⁸.

W państwie demokratycznym szeroki rynek idei jest traktowany jako coś naturalnego. Wydaje się, że zwiększona w ostatnich latach liczba partii relevantnych winna skutkować systemową samokorektą i polepszeniem jakości życia partyjnego w Namibii. W takiej sytuacji głos innych formacji niż SWAPO będzie bardziej słyszalny, co skłoni elity do ożywionych dyskusji nad kierunkiem zmian w kraju. Ze względu na przeszłość kolonialną i niedokończony proces dekolonizacji, upowszechniły się modele partii dominującej. Związane jest z tym wiele czynników dysfunkcyjnych, takich jak korupcja, czy nepotyzm. Odejście od tego, na rzecz systemu wielopartyjnego jest uznawane za pozytywny czynnik prodemokratyczny¹⁹.

Znaczenie wyborów 2024 – aspekt prawny

Wybory powszechne – parlamentarne oraz prezydenckie – w Namibii są regulowane zarówno przez Konstytucję (artykuły 28 oraz 46)²⁰, a także przez Ustawę o wyborach nr 5²¹ z 2014 r. Jest rzeczą powszechnie wiadomą, że proces wyborczy stanowi jedną z najważniejszych cech państwa demokratycznego. Muszą zostać, co oczywiste, spełnione pewne warunki, aby uznać, że aspekt ten jest spełniony – chodzi oczywiście o zasadę wolnych i uczciwych wyborów. W artykule 1 ustępie 2 Konstytucji Namibii czytamy, że „Cała władza należy do ludu Namibii, który sprawuje swoją suwerenność za pośrednictwem demokratycznych instytucji

¹⁸ H. Melber, *Namibia's game-changing 2024 elections: Swapo might face defeat for the first time since independence in 1990*, 4 November 2024, <https://theconversation.com/namibias-game-changing-2024-elections-swapo-might-face-defeat-for-the-first-time-since-independence-in-1990-241723> [dostęp: 23.03.2025].

¹⁹ M. Duffy, *Reflections on Namibia's 2024 Elections*, 24 December 2024, <https://www.e-ir.info/2024/12/24/reflections-on-namibias-2024-elections/> [dostęp: 21.03.2025].

²⁰ *Namibian Constitution* (GG 2).

²¹ *Electoral Act 5 of 2014* (GG 5583) brought into force, with the exception of section 97(3) and (4), on 17 October 2014 by GN 208/2014 (GG 5593); section 97(3) and (4) were brought into force on 21 March 2020 by GN 85/2020 (GG 7149) as amended by *Electoral Amendment Act 17 of 2023* (GG 8279) came into force on date of publication: 22 December 2023 *Electoral Amendment Act 8 of 2024* (GG 8470) came into force on date of publication: 8 October 2024, <https://www.lac.org.na/laws/annoSTAT/Electoral%20Act%205%20of%202014.pdf> [dostęp: 21.03.2025].

państwa”²². Tym samym, to do organów państwowych przynależy ochrona zapisów ustawy zasadniczej, jako najwyższego prawa w tymże państwie²³.

Na uwagę zasługuje odniesienie do „rządów ludu” w artykule 1 ustępie 2 Konstytucji. W doktrynie ma to przełożenie na wolne i uczciwie przeprowadzone wybory. Przykładowo w artykule 28 ustępie 4 Konstytucji możemy przeczytać, że: „Procedury, które należy stosować w przypadku nominowania kandydatów na urząd prezydenta oraz w przypadku wszelkich spraw niezbędnych i ubocznych mających na celu zapewnienie wolnych, uczciwych i skutecznych wyborów prezydenta, zostaną określone w ustawie Parlamentu: pod warunkiem, że każda zarejestrowana partia polityczna będzie miała prawo nominować kandydata, a każda osoba poparta przez minimalną liczbę zarejestrowanych wyborców, która zostanie określona w ustawie Parlamentu, będzie również miała prawo zostać nominowana jako kandydat”²⁴.

Odniesienie tych dwóch kluczowych pojęć do wyboru najważniejszego urzędnika w państwie ma niezwykle znaczenie. Wolność oznacza, że możemy wybrać takiego kandydata, który spełnia nasze oczekiwania, nie musimy obawiać się reperkusji swojego wyboru, a sam wybór będzie znany tylko nam. Uczciwe natomiast odnosi się do swobody działalności politycznej, zarejestrowania kandydata i równości w walce o głosy²⁵.

Wybory z 2019 r. oraz 2024 r., których organizacja była mocno krytykowana, były okazją dla formacji opozycyjnych, w stosunku do SWAPO, do podkreślenia niemożności zrealizowania przez obywateli ich konstytucyjnych praw. Chodzić ma zwłaszcza o takie problemy jak: problemy logistyczne, niewystarczająca liczba kart do głosowania, długi czas oczekiwania przez lokalem wyborczym, etc. Niemożność oddania głosu w ostatnich wyborach to jeden z głównych zarzutów odnośnie namibijskiej demokracji. Pojawiały się głosy, że ECN celowo utrudnia proces wyborczy, ale bardzo szybko takie komentarze były krytykowane nawet przez samą opozycję.

W kontekście ustawy zasadniczej na uwagę zasługuje artykuł 17, który brzmi następująco:

²² *All power shall vest in the people of Namibia who shall exercise their sovereignty through the democratic institutions of the State; Namibian Constitution (GG 2), s. 8.*

²³ *Article 1 (6). This Constitution shall be the Supreme Law of Namibia, Tamże.*

²⁴ *Article 28 (4). The procedures to be followed for the nomination of candidates for election as President, and for all matters necessary and incidental to ensure the free, fair and effective election of a President, shall be determined by Act of Parliament: provided that any registered political party shall be entitled to nominate a candidate, and any person supported by a minimum number of registered voters to be determined by Act of Parliament shall also be entitled to be nominated as a candidate, Namibian Constitution (GG 2), s. 22.*

²⁵ *Looking back: How Namibia's 2024 elections have shaped today and tomorrow*, https://www.lac.org.na/news/probono/ProBono_98-2024_Election_outcome.pdf [dostęp: 21.03.2025].

Artykuł 17 Działalność polityczna

(1) Wszyscy obywatele mają prawo do udziału w pokojowej działalności politycznej mającej na celu wpływanie na skład i politykę rządu. Wszyscy obywatele mają prawo do tworzenia i przystępowania do partii politycznych oraz, z zastrzeżeniem kwalifikacji określonych przez prawo, które są niezbędne w demokratycznym społeczeństwie, do uczestniczenia w prowadzeniu spraw publicznych, bezpośrednio lub za pośrednictwem swobodnie wybranych przedstawicieli.

(2) Każdy obywatel, który ukończył osiemnaście (18) lat, ma prawo do głosowania, a gdy ukończył dwadzieścia jeden (21) lat, aby zostać wybranym na urząd publiczny, chyba że w niniejszym dokumencie postanowiono inaczej.

(3) Prawa zagwarantowane w podpunkcie (2) niniejszego dokumentu mogą zostać uchylone, zawieszane lub naruszone przez Parlament wyłącznie w odniesieniu do określonych kategorii osób z takich powodów jak niepełnosprawność lub w związku z interesem publicznym bądź moralnością, jeśli jest to niezbędne w demokratycznym społeczeństwie²⁶.

W konsekwencji problemów technicznych oraz logistycznych, w ostatnich wyborach powszechnych ECN skorzystał z prawa do wydłużenia okresu głosowania o trzy dni. Celem miało być zapewnienie obywatelom prawa do głosowania, co jest obowiązkiem konstytucyjnym państwa. Z drugiej strony, żadna ustawa nie daje Komisji, ani tym bardziej prezydentowi, prawa do samodzielnego podejmowania decyzji o wydłużeniu głosowania. W tym miejscu musimy odwołać się do Ustawy wyborczej i sekcji 115:

Żadne wybory nie mogą zostać unieważnione przez właściwy Sąd z powodu błędu lub niezastosowania się do niniejszej Części Ustawy, jeżeli tylko Sąd uzna, że dane wybory zostały przeprowadzone zgodnie z zasadami w niej określonymi i że błąd lub niezastosowanie się do niej nie miało wpływu na wynik wyborów²⁷.

²⁶ Article 17 Political Activity (1) All citizens shall have the right to participate in peaceful political activity intended to influence the composition and policies of the Government. All citizens shall have the right to form and join political parties and, subject to such qualifications prescribed by law as are necessary in a democratic society, to participate in the conduct of public affairs, whether directly or through freely chosen representatives.

(2) Every citizen who has reached the age of eighteen (18) years shall have the right to vote and who has reached the age of twenty-one (21) years to be elected to public office, unless otherwise provided herein.

(3) The rights guaranteed by Sub-Article (2) hereof may only be abrogated, suspended or be impinged upon by Parliament in respect of specified categories of persons on such grounds of infirmity or on such grounds of public interest or morality as are necessary in a democratic society. Namibian Constitution (GG 2), s. 15.

²⁷ No election may be set aside by any competent Court by reason of any mistake or non-compliance with this Part, if it appears to the Court that the election in question was conducted in accordance with the principles laid down therein and that the mistake or noncompliance did not affect the result of the election.

Immaterial mistakes not to affect validity of elections (115), Electoral Act 5 of 2014, s. 114.

Kluczowe zatem jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, czy poziom problemów i nieprawidłowości był tak duży, iż mógł wpłynąć na ostateczny wynik wyborów. Na ten właśnie zapis powoływały się formacje opozycyjne: *Independent Patriot for Change* (IPC) oraz *Landless People's Movement* (LPM)²⁸. Na uwagę zasługuje raport autorstwa Południowoafrykańskiej Misji Obserwacyjnej Prawników z zakresu Praw Człowieka (SAHRL-EOM), którzy wskazali liczne nieprawidłowości. Wśród zastrzeżeń pojawiły się takie kwestie, jak niska edukacja obywatelska, zwłaszcza na prowincji, zaniedbania logistyczno-techniczne przez ECN, czy realna groźba odejścia od pracy urzędników odpowiedzialnych za funkcjonowanie lokali wyborczych, w związku ze zbyt niskimi pensjami. W konsekwencji, aż 63% lokali zostało uruchomionych z opóźnieniem. Poza tym, do 38% lokali nie dostarczono papierowych kart do głosowania na czas²⁹. Nie może zatem dziwić rosnące społeczne niezadowolenie z obecnego poziomu i jakości demokracji.

Podsumowanie

Ostatnie i przedostatnie wybory pokazały wyraźnie, że polityczny krajobraz się zmienia. Dominująca pozycja SWAPO uległa zmniejszeniu, ale dalej partia ta ma zdolność do samodzielnych rządów. Jednocześnie inne formacje wzrosły w siłę, czego dowodem jest możliwość zdobywania miejsc w izbie niższej parlamentu namibijskiego. Poza tym, partie te uzyskują sukcesy na poziomie wyborów samorządowych. W konsekwencji poziom politycznej debaty zyskał tak na jakości, jak i na temperaturze. Jednakże, dalej nie przekłada się to na zdolność do skutecznego ferowania zmian politycznych, poprzez odpowiednie akty prawne na poziomie ustawy. Opozycja namibijska, w związku z dużym rozdrobnieniem i ideologiczną polaryzacją, wciąż nie uzyskuje zdolności koalicyjnych mogących zagrozić pozycji SWAPO³⁰.

Powyższy problem jest szczególnie widoczny na poziomie lokalnym. Symbolicznym stało się to, że SWAPO utraciły wpływ na politykę obszaru stołecznego, czyli Windhoek. Koalicja partii opozycyjnych skupiła się na tarcjach i walkach o intratne stanowiska, zamiast realnie zająć się problemami mieszkańców, którzy podkreślają takie problemy jak: słaba infrastruktura na „nieformalnych” osiedlach

²⁸ *Looking back: How Namibia's 2024 elections have shaped today and tomorrow.*

²⁹ *Preliminary Statement by the Head of the Sahrl Election Observer Mission (Seom) to the 2024 Presidential and National Assembly Elections of the Republic of Namibia.* Prof. Talent Rusere High Commissioner of the Southern Africa Human Rights Lawyers, Windhoek, Namibia, 30th November 2024, https://www.lac.org.na/news/probono/SAHRL-EOM_2024-Final_Preliminary_Statement_Namibia_29_November.pdf [dostęp: 22.03.2025].

³⁰ Bertelsmann Stiftung, *BTI 2024 Country Report — Namibia.* Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2024, https://bti-project.org/fileadmin/api/content/en/downloads/reports/country_report_2024_NAM.pdf [dostęp: 23.03.2025].

(nie zarejestrowanych i bez wsparcia miasta), niska jakość usług miejskich, brak dostępu do gruntów bądź tanich mieszkań, etc. Obywatele nie czują tego, że głosowania na inną partię niż SWAPO może przynieść im realną zmianę. Sytuacja w Namibii jest bardzo stabilna. Nie licząc kilkudniowego stanu wyjątkowego w 1999 r., co miało wiązek z secesjonistycznymi zapędami w regionie Pasu Caprivi, który obecnie jest częścią regionów Zambezi i Okavango Wschodnie³¹, nie było i nie ma innych czynników destabilizujących kraj. Namibia jest państwem o mocno scentralizowanej strukturze, a model państwa narodowego upowszechnił się w całym kraju.

Należy jednak pamiętać, że w krajach, gdzie czynnik etniczny ma znaczenie, poziom procesu narodotwórczego nie jest rozłożony równomiernie. O ile ludy skoncentrowane na obszarach miejskich i w centrum kraju identyfikują się jako Namibijczycy, o tyle im dalej od stolicy, tym nastroje już nie tak optymistyczne. Takie wspólnoty jak San, Himba czy Tjimba (z grupy językowej Herero), mają mniejsze poczucie narodowej/obywatelskiej przynależności. Trudno w pełni mówić o jednym narodzie, bardziej o koncepcji tożsamości obywatelskiej. Dla nich etniczna mobilizacja jest silniejsza i przejrystsza. Należy też zdać sobie sprawę, że chociażby wyrobienie oficjalnych dokumentach jak dowód, akt urodzenia, czy paszport nie stanowi dla tych ludów priorytet. Tym samym och status obywatela jest nieuprawomocniony. Należy pamiętać, że problem z upowszechnieniem konceptu tożsamości zbiorowej jest wzmocnione problemy z dostarczeniem usług edukacyjnych, różnicami językowymi czy słabością samorządu terytorialnego na obszarach dalej od centrum umiejscowionych.

Wciąż też powraca kwestia przeszłości kolonialnej, a zwłaszcza nierozliczonego ludobójstwa z czasów niemieckich rządów. W latach 2020-2021 trwały negocjacje między Windhoek i Berlinem, a przedstawiciele wspólnot dotkniętych: Herero, Nama i Damara, podkreślali, że czują się nie reprezentowani przez oficjalne władze państwowe. Budzi to poczucie wyalienowania i braku przynależności państwowej. Innym natomiast wyzwaniem jest niezdolność państwa do realizowania podstawowych zadań, co też ma wpływ na społeczne odczucia. Im dalej od stolicy i centrum, tym trudniej dostarczać usługi przez władze, które byłyby dobrze widziane. Namwater i Nampower to przedsiębiorstwa państwowej odpowiedzialne za dostarczanie czystej wody i energii elektrycznej. W tak dużym państwie jak Namibia, logistyka stanowi wyjątkowe wyzwanie. Brak w dostawach są częste: z powodu awarii, albo nieopłaconych rachunków. Ma to wpływ tak na indywidualnych odbiorców, jak i na działalność szpitali. Należy też wziąć pod uwagę fakt, że nawet 40% wszystkich obywateli mieszka w „nieformalnych” dzielnicach (samoistnie powstałych, bez żadnego nadzoru budowlanego), co jest

³¹ L. Konečná, *Namibia: Forgotten Conflict in the Caprivi Strip*, <https://www.csq.ro/wp-content/uploads/4-Lucie-KONECNA.pdf> [dostęp: 23.03.2025].

dalekie od bezpieczeństwa. Mieszkania to nierzadko szafasy bez wody i prądu. Poza tym, ponad połowa mieszkańców Namibii nie ma dostępu do toalet, co ma znaczący wpływ na zdrowie publiczne³². Wzbudza to dystans wielu obywateli do państwa i jego struktur, a co za tym idzie, negatywnie wpływa na procesu państwowotwórcze i narodotwórcze.

References

Bibliografia

- AD876: *Namibians express confidence in elections, but weakening trust in electoral commission*, 9 October 2024, <https://www.afrobarometer.org/publication/ad876-namibians-express-confidence-in-elections-but-weakening-trust-in-electoral-commission/> [dostęp: 23.03.2025].
- Berat L., *Namibia: The Road To Independence And The Problem Of Succession Of States* *Journal of Political Science* 1990, Volume 18, Number 1, November, <https://core.ac.uk/download/pdf/288182894.pdf> [dostęp: 23.03.2025].
- Bertelsmann Stiftung, *BTI 2024 Country Report – Namibia. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung*, 2024, https://bti-project.org/fileadmin/api/content/en/downloads/reports/country_report_2024_NAM.pdf [dostęp: 23.03.2025].
- Chołaszczczyński K., *Afrykański model autorytaryzmu – Zimbabwe czasów Roberta Mugabe*, „Historia i Polityka” 2009-2010, numer 2-3(9-10), ISSN 1899-5160, s. 82-102.
- Chołaszczczyński K., *Etnopolityka – głos w dyskursie*, „Historia i Polityka” 2011, numer 6(13), ISSN 1899-5160, s. 125-147.
- Chołaszczczyński K., *Etnopolityka jako funkcjonalny element kształtujący system polityczny Republiki Zimbabwe*, ISBN: 978-83-62942-43-5, Toruń 2014, s. 624.
- Chołaszczczyński K., *Z dziejów apartheidu w Afryce. Rządy Douglasa Iana Smitha w Rodezji Południowej*, „Pro Fide Rege et Lege” 2010, numer 2(66), ISSN 0867-6771, s. 71-83.
- Chołaszczczyński K., *Zimbabwe w roku 2013 – nowe porządki w starym stylu?*, „Fides, Ratio et Patria. Studia toruńskie” 2017, numer 7, ISSN: 2392-1463, s. 230-262.
- Duffy M., *Reflections on Namibia’s 2024 Elections*, 24 December 2024, <https://www.e-ir.info/2024/12/24/reflections-on-namibias-2024-elections> [dostęp: 21.03.2025].
- Electoral Act 5 of 2014 (GG 5583) brought into force, with the exception of section 97(3) and (4), on 17 October 2014 by GN 208/2014 (GG 5593); section 97(3) and (4) were brought into force on 21 March 2020 by GN 85/2020 (GG 7149) as amended by Electoral Amendment Act 17 of 2023 (GG 8279) came into force on date of publication: 22 December 2023 Electoral Amendment Act 8 of 2024 (GG 8470) came into force on date of publication: 8 October 2024*, <https://www.lac.org.na/laws/annoSTAT/Electoral%20Act%205%20of%202014.pdf> [dostęp: 21.03.2025].
- Konečná L., *Namibia: Forgotten Conflict in the Caprivi Strip*, <https://www.csq.ro/wp-content/uploads/4-Lucie-KONECNA.pdf> [dostęp: 23.03.2025].
- Lindberg S. I., Lührmann A., *From de-jure to de-facto: Mapping Dimensions and Sequences of Accountability*, <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/585311486396458329-0050022017/original/WDR17BPAccountabilitypaper.pdf> [dostęp: 23.03.2025].

³² Bertelsmann Stiftung, *BTI 2024 Country Report – Namibia. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung*, 2024

- Looking back: How Namibia's 2024 elections have shaped today and tomorrow*, https://www.lac.org.na/news/probono/ProBono_98-2024_Election_outcome.pdf [dostęp: 21.03.2025].
- Lourenço M., *Namibia's uneven legal playing field undermines elections*, August 2024, <https://democracyinAfrica.org/namibias-uneven-legal-playing-field-undermines-elections/> [dostęp: 20.03.2025].
- Melber H., *Namibia's game-changing 2024 elections: Swapo might face defeat for the first time since independence in 1990*, 4 November 2024, <https://theconversation.com/namibias-game-changing-2024-elections-swapo-might-face-defeat-for-the-first-time-since-independence-in-1990-241723> [dostęp: 23.03.2025].
- Namibia elections 2024: Who's in the running and what's at stake?*, 27 November 2024, <https://www.aljazeera.com/news/2024/11/27/namibia-elections-2024-whos-in-the-running-and-whats-at-stake> [dostęp: 23.03.2025].
- Namibia extends voting due to logistical problems, opposition alleges fraud*, 29 November 2024, <https://www.france24.com/en/live-news/20241129-namibia-reopens-polls-after-election-chaos-in-ruling-party-test> [dostęp: 23.03.2025].
- Namibia: Indigenous-led advocacy for land rights*, 24 May 2024, <https://lutheranworld.org/news/namibia-indigenous-led-advocacy-land-rights> [dostęp: 23.03.2024].
- Namibian Constitution (GG 2). The Namibian Constitution was published and came into force on the date of Independence: 21 March 1990 (Article 130). as amended by Namibian Constitution First Amendment Act 34 of 1998 (GG 2014) This amending Act came into force on its date of publication: 24 December 1998. Namibian Constitution Second Amendment Act 7 of 2010 (GG 4480) This amending Act came into force on its date of publication: 7 May 2010, with some exceptions (section 17 of Act 7 of 2010): • Sections 6 and 12 commenced "on the date the term of office of the existing members of the National Council ends", referring to the members of the National Council in office when Act 7 of 2010 was enacted. Namibian Constitution Third Amendment Act 8 of 2014 (GG 5589) This amending Act came into force on its date of publication: 13 October 2014, with some exceptions (section 46 of Act 8 of 2014): • Sections 1, 2(a), (b) and (d), 4(a) and (b), 5, 6, 7, 8, 9, 41 and 43 commenced "after the expiry" of the term of office of the President of the Republic of Namibia in office when Act 8 of 2014 was enacted. • Sections 4(d), 10, 12 and 44 commenced "after the expiry" of the term of office of the members of the National Assembly in office when Act 8 of 2014 was enacted. • Sections 14 and 18 commenced "after the expiry" of the term of office of the members of the National Council in office when Act 8 of 2014 was enacted*, <https://www.lac.org.na/laws/annoSTAT/Namibian%20Constitution.pdf> [dostęp: 20.03.2025].
- National Assembly 2024 Election Results*, <https://www.elections.na/NationalAssembly.aspx> [dostęp: 20.03.2025].
- Preliminary Statement by the Head of the Sahrl Election Observer Mission (Seom) to the 2024 Presidential and National Assembly Elections of the Republic of Namibia. Prof. Talent Rusere High Commissioner of the Southern Africa Human Rights Lawyers*, Windhoek, Namibia, 30th November 2024, https://www.lac.org.na/news/probono/SAHRL-EOM_2024-Final_Preliminary_Statement_Namibia_29_November.pdf [dostęp: 22.03.2025].
- Presidential Ballot 2024 Election Results*, <https://www.elections.na/PresidentialBallot.aspx> [dostęp: 20.03.2025].
- Ruling SWAPO party declared winner in general elections*, <https://www.idea.int/democracytracker/report/namibia/november-2024> [dostęp: 20.03.2025].
- Rust J., *Namibian election: SWAPO faces new challenges in tight race*, 26 November 2024, <https://www.dw.com/en/namibian-election-swapo-faces-new-challenges-in-tight-race/a-70890329> [dostęp: 23.03.2025].

- Sartori G., *Relevancja polityczna a stosowanie podejścia ilościowego w typizacji systemów partyjnych*, „Dialogi Polityczne” 2008, 10, https://repozytorium.umk.pl/bitstream/handle/item/1448/DialPol_Sartori_tlum.pdf [dostęp: 23.03.2025].
- Zane D., *Namibia opposition refuses to recognise poll result*, 1 December 2024, <https://www.bbc.com/news/articles/cjdlld7xljk7o> [dostęp: 21.03.2025].